

برخورد ملایم علمای شیعه با تکنولوژی (شبیه سازی انسانی)

به گزارش ایکنا از خراسان رضوی، علیرضا آزاد، استادیار دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد، شامگاه ۱۸ اسفندماه در برنامه‌ای تحت عنوان «قرآن و شبیه‌سازی انسان» که به‌همت انجمن علمی ادیان و عرفان دانشگاه فردوسی مشهد، برگزار شد، اظهار کرد: در حقیقت توجه به مسائل جدید، افق ذهنی انسان را نه تنها برای اینگونه مسائل، بلکه برای بسیاری از مسائل دیگر روشن می‌سازد و مباحث پیشرو و تا حدودی مرز شکنی‌هایی مانند موضوع شبیه‌سازی انسانی می‌تواند نوع تلقی‌های دینی، اخلاقی، معنوی و حتی علمی را در موضوعات گوناگونی توسعه دهد و این توسعه نه تنها در خصوص موضوعاتی چون شبیه‌سازی انسانی، بلکه در سایر موضوعات نیز به کار برده می‌شود.

وی اضافه کرد: همچنین در خلاء نمی‌توان در خصوص مباحث علم و دین سخن بگوییم، زیرا بحث علم و دین را باید در پرتو اینگونه مسائل دنبال کنیم، اگر ضعف‌ها و نارسایی‌هایی در مبانی تئوریک و یا در پیوند میان این دو مقوله وجود دارد، پس از آنکه آن موضوع را به‌درستی شناختیم، در همین رابطه نیز درمان و جبران کنیم.

شبیه‌سازی انسانی و اتفاق فیزیولوژیکی

عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد با اشاره به مسئله شبیه‌سازی و اتفاق فیزیولوژیکی بیان کرد: برای اغلب موجودات زنده آمیزش برای تولیدمثل بین دو جنس نر و ماده رخ می‌دهد، تقریباً نیمی از صفات ژنتیکی از سمت جنس نر و نیمی هم از سمت جنس ماده منتقل می‌شود، اما در برخی از موجودات تولیدمثل بدون آمیزش جنسی صورت می‌گیرد، این در حالی است که گاهی تخمک‌های لقاح نیافته برخی از حیوانات مانند برخی از ماهی‌ها، تخمک‌های لقاح‌نیافته جنس ماده که نری به خود ندیده، باعث تغییراتی می‌شود و در نهایت تبدیل به یک موجود جدید می‌شود و گاه نیز از سلول‌های غیرجنسی یک موجود هم ممکن است، موجود جدیدی را به وجود آورد.

آزاد اظهار کرد: این اتفاق در ارتباط با انسان هم رخ می‌دهد، زیرا با توجه به اینکه در تمام دو میلیارد سلولی که در بدن هر انسانی وجود دارد، در هسته تک‌تک این سلول‌ها، تمام ذخیره ژنتیکی انسان وجود دارد و تمام این سلول‌ها از لحاظ فعلی و بالقوه می‌توانند به یک انسان کاملاً شبیه خودمان تبدیل شوند.

وی تصریح کرد: اما این اتفاق در عمل با مشکلاتی مواجه و این است که تا حدود ۱۴ روز پس از انعقاد نطفه سلول‌هایی که تکثیر شده‌اند که از آن در قرآن به عنوان «علقه» یاد می‌شود، در مراحل اولیه تکثیر سلول‌های جنینی و پیش از آنکه این سلول‌ها تمایز پیدا کنند، هریک از این سلول‌های تمایز نیافته را سلول‌های بنیادین می‌گوییم که این سلول‌های بنیادین قابلیت دارند و آن اینکه هنگامی که زیر میکروسکوپ قرار داده می‌شوند

همگی شبیه به یکدیگر هستند و هریک از این‌ها می‌تواند تبدیل به استخوان، پوست، سلول ماهیچه‌ای، دندان، بینی و یا چشم شوند.

استادیار دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد بیان کرد: در این مرحله سلول‌های بنیادین می‌توانند به هر شکلی از سلول‌های پیشرفته تبدیل شوند، اما در مرحله ۱۴ روزگی جنین به بعد، این سلول‌ها تمایز پیدا می‌کنند و دیگر قابل بازگشت نیستند و همین سلول‌ها در نهایت هریک از اندام‌ها و در مجموع کل بدن را شکل می‌دهند، البته که تولید یک انسان کامل از هریک از سلول‌های بنیادین کار پیچیده‌ای نیست، اما اصل پیچیدگی در اینجاست که ما از یک سلول تمایز یافته بخواهیم یک انسان کامل بسازیم و در اینجاست که مسئله شبیه‌سازی رخ می‌دهد، البته که ایجاد قابلیت و تمایز سلول‌ها می‌تواند تبعات و مسائلی را به دنبال داشته باشد.

آزاد یادآور شد: از حدود یک قرن گذشته این اندیشه در انسان شکل گرفته بود که بتواند چنین کاری را انجام دهد و در این راستا نیز افرادی هم سعی کردند که این کار را آغاز کنند و برای این کار هسته یک سلول تمایز یافته را وارد سیتوپلاسم تمایز نیافته کردند و سعی داشتند که از این طریق یک موجود جدیدی را به وجود آورند.

وی ادامه داد: این تلاش‌ها در خصوص گیاهان نتیجه‌بخش بود و در خصوص حیوانات نیز تلاش‌های بسیاری صورت گرفت، اما در طی مسیر با شکست‌های مواجه شدند، تا اینکه در سال ۱۹۹۶ اتفاق مهمی صورت گرفت و توانستند هسته‌ای را از هسته سلول‌های رویانی که هنوز تمایز نیافته بودند، خارج کنند و در سیتوپلاسم یک سلول تمایز نیافته قرار دهند و همان موجود را مجدداً تولید کنند و گوسفند دالی نخستین پستانداری بود که از این طریق شبیه‌سازی شد و سپس در انسان این مراحل صورت گرفت.

تولید اولین انسان شبیه‌سازی شده در سال ۲۰۰۱

این استاد دانشگاه بیان کرد: در ارتباط با انسان نیز الوین تافلر در کتاب خود در سال ۱۹۷۰ پیش‌بینی کرده بود که روزی خواهد آمد که انسان‌ها خودشان را تکثیر کنند، اواخر سال ۲۰۰۱ بود که مدیر فرانسوی یک شرکت آمریکایی اعلام کرد موفق شده یک نوزاد شبیه‌سازی شده را تولید کند، بدین ترتیب که هسته یک سلول پوست دست یک زن آمریکایی را گرفتند و آن را در داخل سلول تخمک ایشان جای‌گذاری کردند و پس از اینکه این اتفاق رخ داد، در شرایط آزمایشگاهی و سپس در رحم جای‌گذاری کردند و فرزندی را به وجود آوردند و در ادامه نیز مدعی شدند که دو نوزاد دیگر هم از همین طریق متولد شده است.

کاربردها و نگرانی‌های تکنولوژی شبیه‌سازی انسانی

آزاد در مورد کاربردهای این تکنولوژی نیز تصریح کرد: چهار علم تحت‌عنوان دانش‌های پیشران فناوری اطلاعات، علوم‌زیستی، علوم‌شناختی و تکنولوژی نانو که از سال ۲۰۱۰ عده‌ای طراحی‌هایی کردند که این چهار

علم مانند لوکوموتیوی سایر علوم را پیش خواهد برد و علوم فناوری‌های زیستی اعم از بیوتکنولوژی، زیست‌شناسی سلولی مولکولی، شبیه‌سازی و مزرعه‌های انسانی بخشی از این علوم پیشران هستند که از جمله کاربردهایی که این تکنولوژی می‌تواند داشته باشد، شبیه‌سازی اعضای بدن است که وجود شبیه‌سازی اعضای بدن می‌تواند در درمان ضایعه‌های نخاعی کاربرد فراوانی داشته باشد.

وی اضافه کرد: از طرفی نیز به دلیل ترکیب شدن این تکنولوژی با چند تکنولوژی دیگر مانند بیوتکنولوژی، شبیه‌سازی و در نهایت هم ابداع دستگاه‌هایی که به جای رحم می‌تواند کار کند، نگرانی‌های جدی را در خصوص نه فقط در شبیه‌سازی بلکه ترکیب شبیه‌سازی با مزرعه انسانی و بیوتکنولوژی به همراه دارد، همچنین نگرانی دیگری که در این خصوص وجود دارد این است که افرادی که صاحبان ثروت و قدرت هستند می‌توانند از این تکنولوژی استفاده کنند.

استادیار دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد تصریح کرد: البته که در این میان نیز نگرانی‌های اخلاقی و دینی هم وجود دارد که اگر این تکنولوژی همه گیر شود ممکن است بسیاری از افراد دیگر رغبتی به تشکیل خانواده نداشته باشند، این در حالی است که بسیاری از افراد معتقد هستند که شبیه‌سازی ممکن است بارداری طبیعی را تحت‌الشعاع قرار دهد، نظم اجتماعی از هم گسیخته شود و نظام حقوقی نیز در این زمینه ورود پیدا می‌کند.

آزاد عنوان کرد: با توجه به اینکه در اواخر سال ۲۰۰۱ که اعلام شد، اولین انسان شبیه‌سازی شده به دنیا آمده این موضوع در دنیا خیلی پررنگ شد و همین امر و البته به دلیل نگرانی‌هایی که وجود داشت، باعث شد که سیاستمداران و قانونگذاران تدبیری در این خصوص بیندیشند، به گونه‌ای که در سال ۱۹۹۷ شورای اروپا براساس بیانیه‌ای این کار را ممنوع اعلام کرده بود، همچنین در بیانیه جهانی ژنو در سال ۱۹۹۷ و در کنوانسیون حقوق بشر در زیست اخلاقی در سال ۲۰۰۱ هم این کار ممنوع اعلام شد و همچنین سیاستمداران نیز به شدت نسبت به این مسئله موضع گیری کردند.

نظرات ادیان مختلف پیرامون مسئله شبیه‌سازی انسانی

وی با اشاره به نظراتی که ادیان در خصوص این موضوع دارند، بیان کرد: در سال‌های ۲۰۰۱ دو روز پس از انتشار خبر انسان شبیه‌سازی شده، پاپ ژان پول دوم اعلام کرد که شبیه‌سازی انسان، حاصل یک ذهن بی‌رحم فاقد ملاحظات اخلاقی است و برخی از افراد از سر تکبر این باور را دارند که بخواهند طرحی بهتر از طرح خالق متعال در جهان بیفکنند و در اظهار نظری بیان کرد که شبیه‌سازی یعنی خود را خدا پنداشتند و از حدود و محدوده مجاز تجاوز کردن است.

عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد افزود: این در حالی است که تا به امروز هم اغلب کلیساهای کاتولیک، تقریباً همه ارتودوکس‌ها و اغلب پروتستان‌ها تمام انواع شبیه‌سازی را ممنوع اعلام کرده و این موضوع را غیر دینی و غیر اخلاقی تلقی کرده و استفاده از شبیه‌سازی برای خدمات درمانی و تولید اعضای بدن را هم ممنوع

اعلام کرده‌اند و در فضای یهود هم به همین ترتیب این کار ممنوع و البته حرام اعلام شده است و همچنین برخی نیز بر این باور هستند که این کار را یک نوع برده‌داری مدرن تلقی می‌کنند.

آزاد تصریح کرد: در رابطه با مسلمانان باید بگویم که دنیا وقتی می‌خواهد بگوید نظر مسلمانان متأسفانه و یا خوشبختانه نظرات مجموعه جامعه‌الظاهر مصر و یا مجمع فقه اسلامی جده را مورد توجه قرار می‌دهد که در حقیقت نظر این دو مجمع را نظر علمای اسلامی تلقی می‌کند، البته این کار آن‌ها دلیلی هم دارد و آن این است که علمای اهل تسنن، شبیه‌سازی را انجام دادند، از این‌رو در زمان ریاست جمهوری مرحوم آیت‌الله رفسنجانی، پیگیر این موضوع بود که در قم چنین اتفاقی رخ دهد و به جای اینکه مراجع مختلفی داشته باشیم، از مجموعه‌ای فتوا برخوردار شویم که متأسفانه این اتفاق نیفتاد.

وی بیان کرد: در فضای اهل تسنن، هم جامعه‌الظاهر و هم مجمع فقهی جده هر دو شبیه‌سازی به معنای تولید یک انسان جدید بدون وجود انسان دیگر با شبیه‌سازی برای تولید اعضاء و پیوند عضو را از یکدیگر تفکیک کردند، به‌گونه‌ای که شبیه‌سازی انسان را ممنوع و شبیه‌سازی اعضا را جایز دانستند، در عین حال افرادی هم بودند که نظرات متفاوتی نیز داشتند، به‌گونه‌ای که برخی از علمای اهل تسنن موضع‌گیری‌های شدیدی در برابر این عمل داشتند و کاملاً این کار را ممنوع اعلام کردند و این عمل را بدترین اتفاق در تاریخ بشر دانستند.

این مدرس دانشگاه با بیان اینکه این در حالی است که علمای شیعه نگاه و برخورد کاملاً ملایم‌تری در مقابل نگاه علمای اهل تسنن در خصوص شبیه‌سازی انسانی داشتند، افزود: در این میان به دیدگاه‌های برخی از علمای شیعی در خصوص این موضوع اشاره می‌کنم. آیت‌الله موسوی بجنوردی می‌گوید اگر انسانی به روشی غیر از روش طبیعی که توسط دو جنس پدید بیاید، باز هم مخلوق خداست و مانعی در این خصوص وجود ندارد و رقابتی با خدا محسوب نمی‌شود. آیت‌الله موسوی تبریزی بیان می‌کند که این کار نه تنها دخالت در کار خدا نیست، بلکه خداوند این اجازه را به انسان داده که از طبیعت به نفع خود استفاده کند، آیت‌الله جناتی هم فرموده است که اصل این کار مباح و حلال است. آزاد ادامه داد: آیت‌الله معرفت هم می‌فرمود که مگر می‌شود که ما حکم این کار را حرام و ممنوع اعلام کنیم و با این حکم خود از پیشرفت علم جلوگیری کنیم، بلکه باید کاری کنیم که از این کار سوء استفاده نشود و همچنین افرادی چون آیت‌الله مؤمن، عبایی خراسانی، زنجانی و علامه فضل‌الله فتوای صریح در جایز بودن این مسئله دادند.